

AMASRA'DA CENOVA HÂKİMİYETİ DEVRİNE AİT ARMALI BİR LEVHA

Dr. SEMAVİ EYİCE

Şimdiki halde kat'î olarak tesbit edilemeyen bir tarihten 1461'e kadar¹ Karadeniz kıyılarında bir Cenova kolonisi olan Amasra'nın surlarını, bu devre ait muhtelif İtalyan armaları süslemektedir.² Bunların bir kısmı bugün hâlâ yerlerinde durmakla beraber, kasabanın içinde, sokaklarda ve bina duvarlarında diğer bâzılarına rastlanması, içlerinden bir kısmının dağıldığına işaret etmektedir. Hatta bu dağılma neticesinde, bu gruba ait oldukça mühim bir taş hayli karışık bir macera geçirerek İstanbul Eski Eserler Müzesine kadar gelmiş ve 19 numaralı Hıristiyan eserleri salonunda, ekserisi Galata ve Rodos'dan gelen diğer lâtın armalarının arasında yer almıştır.³ Amasra'da Cenova hâkimiyetinin hâtıralarını teşkil eden bu armalar toplu surette ancak F. W. Hasluck tarafından tanıtılmışlardır.⁴ Müellif o esnada gördüğü bütün armaların krokilerini

¹ Amasra'nın fethi tarihi hususunda türk ve yabancı kaynaklar arasında fark vardır. Mamafih bu kalenin fethinin 1461'de vuku bulduğu artık kabul edilmiştir, bk. J. de Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman* (Hellert tercümesi), Paris 1836, c. 3, s. 69 ve bilhassa, 386 daki not; I. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı tarihi kronolojisi*, İstanbul 1947, c. 1, s. 290; ayrıca kşl. F. Babinger, *La date de la prise de Trébizonde par les Turcs (1461)*, "Revue des Etudes Byzantines" 7 (1950) s. 205-207.

² Anadolu kıyılarındaki İtalyan kolonileri hakkında, W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Age* (2. basım), Leipzig 1936; ve G. I. Bratianu, *Recherches sur le commerce Genoıs dans la Mer noire au XIII. siècle*, Paris 1929 dan başka hulâsa halinde bilgi edinmek için şu neşriyattan faydalanmak mümkündür, G. Volpe, *Memorie Genovesi nel Mediterraneo*, "Civiltà, Rivista della espozione universale di Roma, Milano 2 (1941) n. 4, s. 13-21; M. A. Bragadin, *Repubbliche Italiane sul Mare*, Milano 1951; E. Armao, *In giro per il Mar Egeo con Vincenzo Coronelli*, Firenze 1951, bu son kitabı görmek kabil olmamıştır.

³ İstanbul Âsarıatıka Müzeleri, *Resimli Rehber*, İstanbul 1934, s. 101 (fransızca tab'ı, s. 109); I, 2353 numarayı taşıyan bu levha hakkında not, 5 deki yazıda malûmat vardır, ayrıca aşağıda not, 14 de verilen izahat ile kşl.

⁴ X. Hommaire de Hell, *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris 1860, c. 4 lev. 20, no. 2 de basit bir krokisi olan bir arma da Hasluck tarafından görülmemiştir. 1949 daki araştırmaların sırasında, bu blazonlu levhanın bir parçası olması muh-

çizmiş fakat yalnız İstanbul müzesindeki taşın fotoğrafını neşretmekle iktifa etmiştir. Hasluck'un metod bakımından pek de muvaffakiyetli olmayan yazısındaki⁵ armalı taşların, Amasra'daki bu cins eserlerin hepsine şamil olmadığını, 1949'da burada yaptığım araştırmalar sırasında şimdiye kadar bilinmeyen ve tabiatıyla Hasluck'un makalesinde de zikredilmeyen bir eser ile karşılaşmam isbat etmiştir. Üzerinde kısa bir kitabenin ve Amasra'da diğer bir eşine rastlanmayan bir armanın bulunması, diğer taraftan ise bir gün kaybolması ihtimali, beni bu parçayı tanıtmaya sevk etmiştir.⁶

Tanıtacağım eser, Amasra'dan Bartın'a giden şosenin başında, Dereagzı mevkiinde Denizcilik bankası acentesi Bay Mehmed'in evinin bahçesinde bulunmuştur. Ev sahibinin daveti üzerine burada mevcut parçaları gözden geçirdiğimde, Bizans devrine ait bazı eserlerden başka,⁷ bahçesinin bir köşesindeki fırının önünde yere döşenmiş kalın bir mermer levha dikkatimi çekti. Yerinden kaldırdığımızda, bu levhanın toprağa gömülü olan ön yüzünün güzel ve tezyinatlı gotik harfler ile yazılmış bir kitabe ve birtakım armalar ihtiva ettiğini gördüm. Lâzım gelen tetkikleri yaptıktan, kopya, estampaj ve fotoğrafını aldıktan sonra taşı tekrar eski yerine ve işlemeli yüzü yine aşağı gelmek üzere yerleştirerek bırakmağı doğru buldum.

Bahçesinde taşın durduğu ev, Cenova idaresi zamanında şehrin içine inhisar ettiği kalenin hayli uzağında⁸ ve kasabanın en dış hududunda bulunduğundan, bu parçanın burada in situ vaziyette olamayacağı âşikârdır. Diğer taraftan, Bay Mehmed'in kayınbabası Haydutoğlu Mustafa Bey'in eski eserlere karşı hususi bir alâka gös-

temel bir taş parçasının, İskele başındaki bir kahvenin merdiveninde basamak olarak kullanıldığını tesbit ettim.

⁵ F. W. Hasluck, *Genoese heraldry and inscriptions at Amasra*, "Annual of British School at Athens" 17 (1910—1911) s. 132-144.

⁶ Evinin bahçesinde böyle bir taşın mevcudiyetini haber vererek, âzami kolaylığı da gösteren Bay Mehmet'e burada tekrar teşekkür etmeği bir borç bilirim.

⁷ Burada rastladığım bir ambon parçası tarafımdan neşredilmiştir; S. Eyice, *Τεμάχια τινά βυζαντινῆς ἐποχῆς ἐν Ἀμάσει*, "Ορθοδοξία" (1952) s.93.

⁸ Cenova hâkimiyeti zamanında kasabanın yalnız kaleye inhisar ettiğini, 1404 de buraya uğrayan İspanyol elçisi Ruy Gonzales de Clavijo'nun seyahatnamesinden öğreniyoruz, Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403—1406*, (G. Le Strange tercümesi), London 1928, s. 105; veya *Timur devrinde Kadis'ten Semerkand'a seyahat*, (Ö. Rıza Doğrul tercümesi), İstanbul (1938), c. 1, s. 73.

terdiği ve hattâ kale içindeki evinde ufak bir de koleksiyon meydana getirdiği bilinmektedir.⁹ Bu "koleksiyon"un son bakiyelerinden biri olan bu taş da herhalde kale içinde bulunarak, bir müddet oradaki evde muhafaza edilmiş ve Dereağzı'ndaki ev yapılıncaya da buraya nakledilmiştir.

Levha, 0 m. 11 kalınlığında, 0 m. 69 eninde ve 0 m. 55 boyunda bir mermer parçasıdır. Taşın sol tarafında tahminen 0 m. 30 genişliğinde bir kısım kesilmiş ve kaybolmuştur. Köşelerdeki hafif aşınmalar istisna edilecek olursa, eser hayli iyi muhafaza edilmiş bir durumdadır. Taşın sathını herbiri, 0 m.375 boyunda olan üç arma kalkanı, ekü süslemektedir. Levhanın sol kısmı eksik olduğundan, en başdaki arma kalkanının yarısı yoktur. Blazonlar ihtiva eden fransız tipi bu kalkanların altlarındaki boş sahalar ise yaprak şeklinde kabartma motifler ile doldurulmuştur.¹⁰ Blazonların yukarısında taşın üst kenarı geriye doğru meyillidir ve burada ince profiller görülür. Bu meyilli kısmın 0 m. 07 yüksekliğindeki sathı üzerinde, boydan boya tek satır halinde bir kitabe uzanır. Kitabenin de sol tarafı eksik ve sağ ucu biraz zedelenmiştir. Kitabenin yazılmış olduğu kısmın geriye meyilli olması ve bu vaziyetin yüksek bir yere yerleştirilmek üzere hazırlanan böyle bir esere uygun düşmeyeceği gözönünde tutulacak olursa bu taşın aslında daha eski, muhtemelen Bizans devrine ait bir binadan çıkarılarak üzerine blazonların ve kitabelerinin işlenmesi suretiyle başka bir gayeye intibak ettirilmiş bir saçaklık (entablement) olabileceği ihtimali hatıra gelir.

Soldan itibaren ilk arma kalkanının içindeki blazonun sağlam bir halde muhafaza edilmemiş olması da ayrıca dikkati çeker. Kalkanın hudutlarını belirten çevçevenin muntazam bir halde durmasına mukabil, bunun içindeki blazon hiçbir iz kalmıyacak bir surette

⁹ Mustafa Bey'in amatör bir eski eser meraklısından fazla bir "antikacı" olduğu ve eline geçen parçaları fırsat buldukça sattığı yakınlarınca söylenmektedir. Amasra'yı ziyaret eden yabancılar ile dostluk tesis etmeğe ehemmiyet veren bu zat hakkında bk. E. von der Nahmer, *Vom Mittelmeer zum Pontus*, Berlin 1904, s. 321.

¹⁰ C. Esat Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*'nde Arma kalkanı ve Blazon maddelerindeki malumat kısa olduğu kadar da kifayetsizdir. Kendi başına terminolojisi ve hususiyetleri olan başlıbaşına bir bilim kolu teşkil eden blazonlar hakkında umumi bir fikir edinmek için bk. G. d'Haucourt-G. Durivault, *Le Blason* "Que sais-je 336" Paris 1949.

taşçı kalemiyle yontularak yok edilmiştir. Taşın diğer kısımlarının gayet iyi vaziyette olması, bu blazonun eski bir devirde kasti surette tahrib edildiğini açıkça gösterir. Bu hâdisenin Amasra'nın 1461'de fethinden önce vuku bulduğunu da diğer ve bilhassa haçlı blazonların muhafaza edilmiş olması isbat eder. Zira Türkler eğer bu armaları yok etmek isteseydiler, gayet tabii olarak hepsini ve bilhassa üzerinde haç olanı ortadan kaldırırlardı.¹¹ Şu halde levhanın ilk blazonu daha Cenova hakimiyeti zamanında bir "damnatio memoriae" yani sahibinin hâtrasının lânetlenmesi gayesiyle tahrib edilmiştir.

İkinci, yani ortadaki arma kalkanının içinde bir haç vardır. Amasra'nın armalı levhalarının istisnasız hepsinde bu haçlı blazona rastlamak mümkündür.

Üçüncü, yani sağdaki blazon ise tamam bir haldedir. Üzerinde taşları belirtilmiş bir kale cephesi tasvir edilmiştir. Cephenin ortasında bir kapı, duvarın üst kenarında mazgallar, iki yanda ikişer katlı ve mazgallı birer kule vardır.¹²

Taşın yukarıdaki kitabe ise, 0 m. 05 boyunda gayet tezyinatlı gotik harflerden meydana getirilmiş olup, kelimelerin hemen hepsi kısaltılmış ve bu kısaltmalar, kelimelerin üstlerindeki hususi işaretler ile gösterilmiştir. Bu kitabenin transkripsiyonunda en büyük güçlük harflerin bazısının teşhisinde karşımıza çıkmaktadır. Kitabeyi normal harflerle şu şekilde yazmak kabildir :

.... XXIIII: TPR DNI BARTHI D ZOAL ...

Kitabenin başlangıcındaki tarih şimdiki haliyle tamam olmayıp, yalnız XXIIII yani 24 rakkamı vardır. Şu halde tarihin tamamı için altı ihtimal hatıra gelir ki bunlar: MCCCXXIIII (1324), MCCCXXXIIII (1334), MCCCLXXIIII (1374), MCCCLXXXIIII (1384), MCCCXXIIII (1424), MCCCXXXIIII (1434) rakkam-

¹¹ E. Boré, *Correspondance et mémoires d'un voyageur en Orient*, Paris 1840, c. 1, s. 237 de bu müteassıp müellif, Türklerin Amasra'daki haçlı armaları tahrip etmediklerine göre, hristiyan memleketlerindeki insanlara nazaran daha "tolérence" sahibi olduklarını ifade etmekten kendini alamamıştır.

¹² Blazon ilminin kendisine mahsus bir terminolojisi olduğu gibi, bu terminolojinin yardımı ile meydana gelen bir "lisani" vardır. E. Dalleggio d'Alessio tarafından bu blazon şu şekilde tarif edilmiştir: "Château crénelé, maçonnerie, ouvert, à deux tours crénelés de trois pièces, ajourés".

larıdır. Fakat bunlardan 1334, 1384 ve 1434'ü derhal reddetmek mümkündür. Zira, rakkamların yukarısında iki yerde görülen küçük yuvarlaklar bu hususta bize yardım etmektedir. Hafifçe sağa doğru kaydırılan bu yuvarlaklardan birincisi iki (X)'in ortasını, diğeri ise dört (I)'in ortasını işarete yaramaktadır. Şu halde tarihin son rakamı büyük bir ihtimalle XXIII yani 24 olup buradaki tarih 1324, 1374, den biridir. Bunlardan 1324 ü de reddetmek mümkündür, çünkü Amasra daha 13. yüzyıl sonlarından itibaren Cenovalı tüccarlar tarafından iskân edilmekle beraber,¹³ limanın ve şehrin sebebi henüz aydınlanmamış bir surette Cenovalıların hâkimiyetine geçmesi ancak 14. yüzyılın içlerinde belki de ikinci yarısında vuku bulmuştur.¹⁴ Şu halde geriye ancak 1374 ile 1424 kalmaktadır ki, biz bunlardan ikincisini daha varid görmekteyiz. Bu hususdaki kanaatimizi destekleyen noktayı açıklamağı daha sonraya bırakarak, evvelâ bu kitabenin tam şeklini tesbit edip tercümesini yapalım: ¹⁵ (MCCCC)XXIII: T(EM)P(O) R(E) D(OMI)NI BARTH(OLOMAE)I D(E) ZOAL(IO....

Bu kitabeyi, "1424 (?) de BARTHOLOMAEI DE ZOALIONUN idaresi zamanında" olarak tercüme edebiliriz. Şu halde kitabe Bartholomaei de Zoalio'nun idaresi zamanında Amasra'da yapılmış olan bir inşaatın hâtırasıdır. Bu inşaat belki şehir surlarının bir kıs-

¹³ G. I. Bratianu, *Recherches sur le commerce Génois*, s. 171.

¹⁴ Bugün İstanbul müzesinde muhafaza edilen levhanın üzerindeki rakkam müze idaresi tarafından MCCCVII yani 1307 olarak okunmuştur ki yanlıştır, bk. *Resimli rehber*, s. 101 (inv. no. 2353). bu taşı yakından tetkik ettiğimizde, hayli aşınmış bir vaziyette olan rakkamı MCCCLVII (1357) veya MCCCXVII (1407) olarak okumanın mümkün olduğunu gördüm. Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 12 de 1407 rakkamını kabul etmekte ve kitabe de zikredilen Ansaldi de Auria'nın 1435 de podesta olduğunu hatırlatarak, tarihin taşı tarafından yanlış yazıldığını ileri sürmektedir. Rakkamda bir hata olduğu muhakkaktır, çünkü levhanın üzerinde doj arması olarak Campofregoso ailesinin blazonu görülmekte ve gerek 1357 de gerek ise 1407 de bu aileden bir şahsın doj olmadığı bilinmektedir. Amasra'nın 14. yüzyılın ortalarına kadar Bizans hâkimiyeti altında kaldığı muhtemeldir. Ancak içkâlenin bir duvarında Cenovalı doj Simone Boccanegra'nın blazonuna rastlanması Amasra'nın Cenovalı hâkimiyetine girmesinin ne zaman vuku bulduğuna işaret etmesi bakımından çok mühimdir. Çünkü, dojlar arasında yalnız bir Boccanegra vardır ve bu şahıs, bir kere 1339—1344, ikinci defa da 1361—1363 yılları arasında bu mevki işgal etmiştir.

¹⁵ Mukayese için bk. E. Dalleggio d'Alessio, *Le pietre Sepolcrali di Arab Giama*, Genova 1942; A. M. Schneider-M. I. Nomidis, *Galata*, İstanbul 1944.

mının tamiri, belki de yeni yapılmış herhangi bir bina idi, kitabenin bulunduğu yeri katî surette bilmediğimize göre bu hususu şimdiki halde aydınlatmak mümkün olamayacaktır.

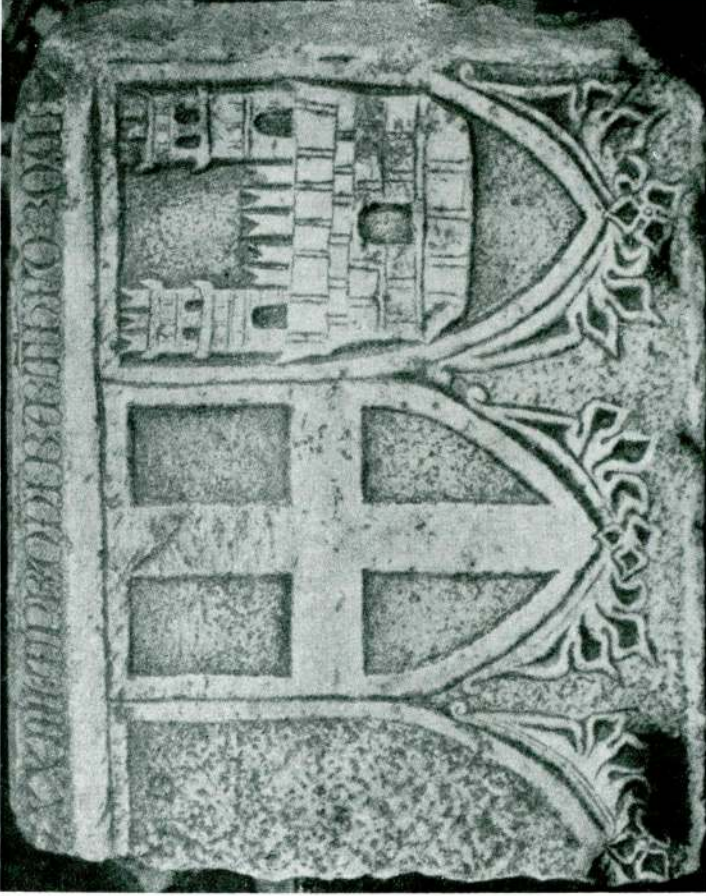
Levhanın üzerindeki blazonların teşhisine gelince. Bu cins levhalarda ortadaki arma kalkanı umumiyetle şehrin ait olduğu merkezin blazonunu, bunun sağındaki o merkezi idare eden doj'un, solundaki ise şehirde yani kolonide merkezi temsil eden podesta'nın veya konsolosun blazonlarını ihtiva eder. Burada ortadaki blazon için hiçbir şüphe ve tereddüte yer verilemez. Bunun Cenova şehrinin blazonu olduğu açıkça görülmektedir. Sağında bulunan ve kazanmış olduğunu söylediğim blazonu ise 1421'de başlayıp 1436'da son bulan Milano hâkimiyeti ile alâkalı görmek bilmem yanlış olur mu? Milano dukası Filippo Maria Visconti, Cenova'yı 1421'de ele geçirmiş ve bu sırada doj, Tommaso Campofregoso hakkından feragat ederek çekildiğinden, idare doğrudan doğruya Milanolulara intikal etmiş ve bu hal 1436'ya kadar sürmüştür.¹⁶ Bu işgal devresi esnasında, eski Cenova kolonilerinde herhangi bir inşaat yapıldığında, bunu süsleyecek arma levhasında işgal hükümetinin de arması bulunacağı tabiidir. Nitekim Amasra'da bazı levhalarda Visconti ailesinin armasını teşhis etmek mümkün olmuştur.¹⁷ Fakat 1436'da Milanoluların işgaline son verilince, bu yabancı blazonların yok edilmesine girişilmiş olduğunu gerek Amasra, gerek Galata, gerekse Sakız'da rastlanan bazı levhalar isbat etmektedir. Amasra'da Büyükliman kapısı üstündeki 1431 tarihli levhanın en baştaki blazonu silik olduğu gibi,¹⁸ Galata surlarına ait 1435, tarihli iki levhada da Milano blazonları kazanmıştır.¹⁹ Sakız'da bulunan ve bir blazonu

¹⁶ Kısa bir Cenova tarihi ve etraflı bibliyografya için bk. A. Cappellini, *Genova Repubblica*, Genova 1949.

¹⁷ Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 5; bu arma erişilmesi oldukça güç bir yerde bulunduğu için, Visconti idaresine son verilince kazanmamıştır. Hasluck, Amasra'da "Zindankapısı" üstündeki büyük Cenova armasının yerinde de evvelce bir Visconti armasının durduğu kanaatindedir.

¹⁸ Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 4; bu levhada Genova arması da biraz tahrib edilmiştir. Fakat taşçı kalemi izlerinden, bu işin diğer blazonun kazanması ile aynı zamanda yapılmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Herhalde bu tahrip çok geç bir tarihte vuku bulmuş olmalıdır.

¹⁹ L. T. Belgrano, *Documenti riguardanti la Colonia Genovese di Pera*, Genova 1888, lev. 11; bugün İstanbul müzesinde olan bu eser (inv. no. 971) hakkında bk. *Resimli rehber*, s. 103; J. Gottwald, *Die Stadtmauern von Galata*, "Bosporus" N. F. 4 (1907) no. 9 s. 65; Schneider-Nomidis, *Galata*, s. 9 no. 13 ve 14.

Amasra'da Cenova hâkimiyeti devrine ait armalı bir levha.

kazınmış olan levha ise 1425 tarihini taşımaktadır.²⁰ Şu halde Amasra'da bulduğumuz levhanın silik blazonunun yerinde evvelce, büyük bir ihtimal ile Viscontilerin (veya Milano'nun) ve yahut da Milano'yu Cenova'da temsil eden valinin armasının bulunduğu tahmin edilebilir.

Cenova arma kalkanının solundaki ve Amasra'yı o sırada idare eden podestanın blazonuna gelince, bunun teşhisinde güçlükler ile karşılaşmakta ve bu hususta en mühim sebebi de memleketimizde "heraldique" bilgisi ile alâkalı neşriyatın ve bilhassa Avrupa'daki asalet armalarının resimlerini ihtiva eden "armorial" lerin bulunmaması teşkil etmektedir. Cenova Üniversitesi'nin Tarih bölümüne, 23 Kasım 1951 de yazılı olarak yaptığım bir müracaat üzerine, Orta ve Yeniçağlar tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. G. Falco tarafından verilen cevapta, bahsi geçen blazon'un, Cenova arşivinde blazon mütehas-sısı olan Dr. L. Costamagna'nın tetkiklerine göre Zoagli ailesine ait olarak tesbit edildiği bildirilmiştir.²¹ Diğer taraftan Cenova'nın ailelerinin armalarını ihtiva eden "*Cenova asillerinin altın kitabı*"nda, Zoaglio ailesinin blazonu olarak gösterilen şekil,²² Amasra'da bul-

²⁰ F. W. Hasluck, *The Latin monuments of Chios*, "Annual of the British School at Athens" 16 (1909—1910), s. 146, no. 4; aynı makalede s. 147 no, 7 de zikredilen taşın da kazınmış bir blazonu vardır. Fakat bu levha 1405 tarihini taşıdığına göre bu blazon Cenova'nın Fransızlar tarafından işgali ile alâkalı olmalıdır. Bu işgal 1393 den 1413 e kadar sürmüştür.

²¹ Università di Genova, Istituto di Storia Medioevale e Moderna'nın müdürü Prof. Giorgio Falco tarafından 7 Mart 1952 tarihinde verilen cevapta bu blazon hakkında aynen şunlar yazılmıştır: "... e che, secondo l'esito delle ricerche fatte fare negli stemmari dell'Archivio di Stato di Genova per mezzo del dott. L. Costamagna, lo stemma... appartiene alla famiglia degli Zoagli, che sono un ramo dei Cicale".

²² P. Scorza, *Nobili famiglie genovesi*, Genova 1924, adlı neşriyatı bulmak kabil olmamıştır, yine aynı müellifin, *Il Libro d'Oro della nobiltà Genovese*, Genova 1920, isimli kitabında lev. 38 de görülen Zoagli ailesi blazonunda yukardan aşağı bir bölünme olup, ortada iki kuleli ve iki kapılı bir şato bulunmaktadır ("Parti d'or et d'azur, à un château de l'un en l'autre, ouvert et ajouré comme le champ"). İstanbul'da Arap camiinde bulunarak Arkeoloji müzesine götürülen latin mezar taşları arasında, kitabesi kazındığı için kime ait olduğu tesbit olunamayan bir tanesi vardır ki (müze inv. no. 2980) bunun da arma kalkanlarının içlerini ikişer kuleli şatolar süslemektedir, kşl. E. Dalleggio d'Alessio, *Le pietre sepolcrali*, s. 45, no. 14, resmi s. 15 de (1336 tarihli ?).

duğumuz armadan pek fazla farklı bir manzara arz etmemektedir.²³ Zoagli veya Zoalio veya Zoaglio ismi, Ortaçağ Cenova kolonilerinde faaliyet gösteren bir aileye aittir ve bu ismi taşıyan ailenin bazı fertlerinin, podesta sıfatı ile Galata ve Kefe'de 14 ve 15 yüzyıllarda faaliyette buldukları gerek yazılı kaynakların gerek ise bazı arkeoloji buluntularının sayesinde bilinmektedir.²⁴ Fakat burada bir noktaya dikkati çekmek isterim. Amasra'da Büyükliman'da İskele başındaki bir burcun önyüzünde görülen mermer levhanın üçüncü blazonu Hasluck tarafından, Pasqua elyazmasına dayanılarak, De Zoagli ailesine ait olarak teşhis edilmiş ve 1447—1450 tarihlerine aidiyeti tahmin edilmiştir. Halbuki bu armada sağ baştan (dextre) sol uca (sénestre) inen bir şerit (bande). bulunmakta ve bu şeridin içinde de gerinerek yürüyen bir aslan (lion rampant) görülmektedir. Hasluck'un teşhisinin doğruluk derecesini kontrol elimizdeki imkânlar ile kabil olmamakla beraber, aynı tipte bir blazon'a Galata'daki Arap camii mezar taşları arasında rastlandığına ve bunun Dalleggio d'Alessio tarafından Costa ailesine ait olarak kabul edildiğine; yine aynı tipte başka bir blazonun ise Scorza'nın albümünde Carezza ailesine ait olarak gösterilmesine işaret edebiliriz,²⁵ Bu meselenin hallini, bu sahanın mütehassıslarına bırakmağı daha doğru buluyoruz.

²³ Amasra'da bulduğum blazon ile bugünkü Zoaglio (veya Zoagli, veya Zoalio) ailesinin blazonu arasındaki fark hususunda, E. Dalleggio d'Alessio, 9 Nisan 1952 tarihli mektubunda şunları yazmaktadır: "Au cour des siècles et dans la plupart des familles, surtout chez celles émigrés en Orient, les blasons ont été modifiés, souvent par les artistes chargés de les représenter. Et, si le blason que vous avez trouvé à Amasra diffère sensiblement de celui donné par A. M. G. Scorza, *Libro d'Oro*, pl. 38; l'élément essentiel du blason de cette famille (le château à deux tours) s'y trouve ce qui suffit à l'identifier."

²⁴ Kaynaklara göre, bir Goffredo de Zoagli, Kefe'nin surlarını podesta bulunduğu sırada tamamlamıştır; bu kayıt Giorgio Stella'nın vekayinamesinde bulunmakta ve Feodosya müzesindeki iki levha sayesinde teyid edilmektedir, bk. W. Heyd, *Histoire du commerce*, c. 2, s. 203 ve not 5, s. 364; Galata'da ise bir Nicolao de Zoalio (Nicolaus de Zoalio)nun 1390—1392 yılları arasında podesta olduğu bilinmektedir, bk. L. T. Belgrano, *Documenti*, s. 156, no. 34, s. 165 no. 36, s. 168 no. 37; yine Galata'da bir Tadeo de Zoalio 1426 yılında podesta bulunuyordu. bk. Belgrano, *Documenti*, s. 192 no. 73.

²⁵ Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 3; bu müellif tarafından Zoaglio ailesine ait olarak ileri sürülen bu blazonun bir benzeri Arap camii mezartaşları arasında mevcuttur ve bu arma D'Alessio tarafından Costa ailesinde ait olarak kabul edilmiştir, kşl. E. D. d'Alessio, *Pietre sepolcrali*, s. 146 no. 88, s. 149 no. 89 (müze inv. no. 2847 ve 2856); Carezza ailesinin arması için Bk. Scorza, *Libro d'Oro*, lev. 11.

Sonsöz olarak bu eser hakkında şunları söyleyebiliriz. Amasra'da ergeç kurulacak olan ufak bir müzede muhakkak surette yer alması gereken bu levha, Amasra'da belki bir yüzyıl kadar süren Cenova hâkimiyeti tarihine faydalı olacak bir vesikadır ve velev ki kısa da olsa üzerinde bir kitabenin bulunması ve vesikanın kıymetini bir kat daha artırmaktadır. Blazonlardan baştakinin kazanmış bir halde bulunmasını, Cenova'nın 23 Kasım 1421 den 27 Aralık 1435 tarihine kadar Milano'nun işgali altında olması ile alâkalı görerek, kitabedeki rakkamı 1424 halinde tamamladığımızı göre, Cenova arşivinde yapılacak araştırmalar sayesinde bu hususda tamamlayıcı malûmat edinmek hattâ belki de kitabede ismi geçen podesta Bartholomaei de Zoalio zamanında Amasra (veya Cenova idaresi sırasındaki adı ile Samastro) da yaptırılan inşaatın mahiyetini öğrenmek kabil olacaktır. Biz bu yazımızla, unutulmuş bir eski eser üzerine dikkati çekiyor ve elimizdeki imkânlar çerçevesi içinde bu eseri izaha çalışmakla iktifa ediyoruz. ²⁶

Ek :

Amasra'ya 1953 yılın Haziran ayında yaptığım bir seyahatte, bu yazımıza konu teşkil eden taşın, Hükûmet dairesinde nahiye müdürünün odasına getirilmiş olduğunu tesbit ettim.

²⁶ Bu yazımı hazırlarken kendilerinden faydalandığım, Prof. Giorgio Falco (Genova), Dr. L. Costamagna (Genova), E. Dalleggio d'Alessio (Atina) ve Lektör Giuseppe Garino (İstanbul) ya teşekkür etmeği bir borç bilirim.

UNE DALLE ARMORIEE INEDITE DE L'EPOQUE GENOISE A AMASRA

Dr. SEMAVI EYICE

Grâce à l'article que F. W. Hasluck publia en 1911 on connaît une série de blasons sculptés appartenant à la petite ville d'Amasra (Amastris, Amastro, Samastro) sur la Mer Noire,¹ qui fut, vers la fin du Moyen Age un comptoir génois.² Lors de mes recherches à Amasra, en 1949, un hasard inattendu me fit découvrir à l'endroit appelé "Dereagzi" dans la cour d'un propriété appartenant à M. Mehmed, une dalle en marbre, qui portait sur l'une de ses faces une belle inscription et blasons. Celle-ci était digne d'intérêt puisqu'elle ne figurait point dans la nomenclature de Hasluck.³ Nos bibliothèques ne renfermant pas des armoriales étrangères et surtout italiennes indispensables pour l'identification des blasons, l'étude d'une pareille matière d'ailleurs si ardue n'était point facile. Mais comme le monument utilisé comme dalle de pavement⁴ est susceptible de disparaître, nous n'avons pas hésité à publier cette courte étude qui sera d'une part une contribution à

¹ F. W. Hasluck, *Genoese heraldry and inscriptions at Amastra*, "Annual of the British School at Athens" 17 (1910—1911) p. 132 sqq. La plaque no. 12 se trouve actuellement exposé dans la salle XIX du musée des Antiquités (Istanbul), v. *Guide illustré des sculptures grecques, romaines et byzantines*, Istanbul 1935, p. 109 (no. d'inventaire: 2353).

² Sur les colonies génoises v. Heyd, *Histoire du commerce du Levant au Moyen Age*, Leipzig 1936 (réimpression); G. I. Bratianu, *Recherches sur le commerce Génois dans la Mer Noire au XIII. siècle*, Paris 1929; G. Volpe, *Memorie Genovesi nel Mediterraneo*, "Civiltà, Rivista della esposizione universale di Roma", Milano (1941) no. 4 p. 13-21; M. A. Bragadin, *Repubbliche Italiane sul mare*, Milano 1951.

³ X. Hommaire de Hell, *Voyage en Turquie et en Perse*, Paris 1860, 4 pl. 20, 2 montre une autre plaque armoriée qui ne figure point dans la liste de Hasluck. Un fragment appartenant probablement à cette plaque se trouve actuellement près du débarcadère, utilisée comme marche d'escalier d'un café.

⁴ Dans le même propriété nous avons trouvé un fragment d'ambon que nous avons publié, v.S. Eyice, *Τεμάχια τινῶ βυζαντινῆς εποχῆς ἐν Ἀμάστρα*, "Ὁρθόδοξια" (1952) p. 93.

l'histoire de la domination génoise à Amasra et de l'autre un appendice à l'article déjà cité de F. W. Hascluck.

La plaque que nous avons découverte se trouve actuellement au confin du village, c'est à dire à l'extérieur de l'enceinte de la citadelle. Or nous apprenons par la relation de voyage de Ruy Gonzeles de Clavijo qu'à l'époque génoise, précisément au début du 15. siècle, la ville se trouvait agglomérée dans la forteresse.⁵ Ainsi il n'est point hasardeux d'affirmer que la plaque devait à l'origine appartenir à un édifice quelconque de la citadelle ou bien à ses murailles et qu'elle ne fut transportée à l'emplacement actuel que beaucoup plus tard, très probablement par l'ancien propriétaire de la maison.⁶

La plaque a pour dimensions, 0 m. 55 de hauteur, 0 m. 69 de largeur et 0 m. 11 d'épaisseur. Comme on peut remarquer sur la photographie la partie gauche manque. Sauf quelques altérations assez légères, la pièce est bien conservée. Sur la surface on remarque trois écus. Le premier fut sans doute soigneusement martelé déjà à l'époque génoise et il a été rendu ainsi, absolument inidentifiable.⁷ Le second comporte une croix, tandis que le dernier a un blason à château crénelé, maçonné, ouvert, à deux tours crénelés de trois pièces, ajourés. Le bord supérieur de la plaque est occupé par une frise d'inscription que forment des belles caractères en style gothique :

....XXIII°: T̄P̄R D̄NĪ BART̄HI D ZOAL...

La transcription pourrait se faire ainsi: (MCCCC)XXIII : T(EM)P(O)R(E) D(OMI)NI BARTH(OLOMAE)I D(E) ZOAL-(IO)...

Pour l'identification de la date on peut envisager six possibilités qui sont: MCCCXXIII (1324), MCCCXXXIII (1334),

⁵ Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403—1406* (traduit par G. Le Strange) London 1928, p. 105.

⁶ L'ancien propriétaire de la maison, Haydutoğlu Musfata bey, avant de faire construire cette maison habitait dans la citadelle et il collectionnait des antiquités pour les revendre. Sur ce personnage v. E. von der Nahmer, *Vom Mittelmeer zum Pontus*, Berlin 1904 p. 321.

⁷ A. Amasra, sauf une exception, à l'époque turque en ne détruisit aucun blason, à ce sujet v. le curieux passage dans, E. Boré, *Correspondance et mémoires d'un voyageur en Orient*, Paris 1840, 1 p. 237.

MCCCLXXIII (1374), MCCCLXXXIII (1384), MCCCCXXIII (1424), MCCCCXXXIII (1434).⁸ Mais dès le début on peut écarter trois de celles ci (1334, 1384, 1434) car les petits cercles qui surmontent les chiffres romains marquent, quoique placés un peu vers la droite le milieu d'un groupe d'un même chiffre.⁹ Ainsi il nous reste à opter entre 1324, 1374 et 1424. La première date est très peu probable puisqu'à cette époque Amasra appartenait encore à l'empire byzantin¹⁰ et des deux possibilités qui restent nous préférons accepter 1424 comme étant la date exacte de la pièce. En voici la raison.

Le blason qui occupe l'endroit réservé aux armes du doge est martelé, ce fait est un argument pour dire que le propriétaire de celui-ci eut à souffrir d'une "damnatio memoriae". Or on sait bien, que du 23 Novembre 1421 jusqu'au 27 Décembre 1435 Gênes fut occupé par Filippo Maria Visconti de Milan.¹¹ Il est très possible que le blason martelé soit celui de Visconti, ou un autre blason ayant un rapport avec cette domination qui fut assez humiliante pour Gênes et pour laquelle raison, dès que l'occupation se termina on s'empessa d'effacer ce souvenir désagréable. Comme analogie on peut citer certaines plaques d'Amasra,¹² de Pera¹³ et de Chios,¹⁴

⁸ Les génois perdirent Amasra en 1461. Sur cette date voir, J. de Hammer, *Histoire de l'empire Ottoman* (traduit par Hellert), Paris 1836, 3 p. 69 et surtout 386; I. Hami Danişmend, *Izahli Osmanlı tarihi kronolojisi*, Istanbul 1947, 1 p. 290; cf. aussi, F. Babinger, *La date de la prise de Trebizonde par les Turcs* (1461), "Revue des Etudes Byzantines" 7 (1950) p. 205-207.

⁹ Pour comparaison v. les bonnes reproductions dans, E. Dalleggio d'Alessio, *Le pietre sepolcrali di Arab Giami*, Genova 1942.

¹⁰ G. I. Bratianu, *Recherches sur la commerce genois*, p. 171, affirme que déjà à la fin du 13. siècle à Amasra il y avait des commerçants génois. Mais la plaque armoriée la plus ancienne, semble être celle qui porte le blason des Boccanegra, v. Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 9, or on connaît un Boccanegra qui fut doge à deux reprises en 1339—1344 et en 1361—1363. La pièce qui se trouve au musée d'Istanbul porte une date qui fut lue: 1307, v. *Guide illustré*, p. 109. Un document pareil serait très précieux si cette identification n'était point erronée. Car si on examine de près on distingue nettement que la date de l'inscription n'est point 1307, cf. aussi, Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 12.

¹¹ A. Cappellini, *Genova Repubblica*, Genova 1949, (avec bibliographie).

¹² Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 4.

¹³ L. T. Belgrano, *Documenti riguardanti la colonia genovese di Pera*, Genova 1888, pl. 11, cette plaque se trouve actuellement au musée d'Istanbul, v. *Guide illustré*, p. 112 (inv. no. 971); en outre v. aussi, J. Gottwald, *Die Stadtmauern von*

dont les blasons martelés ont un rapport ou avec l'occupation française (1393—1413) ou bien avec l'occupation milanaise.

Quant au troisième blason qui doit être celui du podestat, il fut identifié par M. L. Costamagna¹⁵ comme appartenant à la famille des De Zoalio (ou Zoagli, Zoaglio),¹⁶ famille bien connue et dont les membres sont signalés aux 14-15. siècles à Péra et a Caffa.¹⁷ Mais avant de terminer notre étude il serait utile d'attirer l'attention sur un point assez curieux. En effet parmi les blasons d'Amasra que Hasluck avait publié, il se trouve un, que cet auteur identifia comme étant celui de la famille des De Zoaglio.¹⁸ Or ce blason que Hasluck publia et identifia en se basant sur le manuscrit de Pasqua porte un lion rampant d'où il diffère complètement du notre.

Galata, "Bosporus, Organ des Deutschen Ausflugs-Vereins", N. F. 4 (1907) no. 9 p. 65; A. M. Schneider-M. I. Nomidis, *Galata*, Istanbul 1944, p. 9 nos. 13, 14.

¹⁴ F. W. Hasluck, *The Latin monuments of Chios*, "Annual of the British School at Athens" 16 (1909—1910) p. 146, no. 4, tandis que la pièce no. 7 avec la date 1405, est un blason martelé appartient à l'époque de la domination française.

¹⁵ Ce fut par l'intermédiaire de l'Institut de l'Histoire Médiévale de l'Université de Gènes (directeur, Prof. G. Falco) que nous reçûmes la réponse de M. L. Costamagna, heraldiste de l'Archive de Gènes.

¹⁶ Nous n'avons pas pu consulter, P. Scorza, *Nobili famiglie genovesi*, Genova 1924; P. Scorza, *Il libri d'Oro della nobiltà Genova-e*, Genova 1920, le blason des De Zoagli (pl. 38) est de la façon suivante: "Parti d'or et d'azur, à un château de l'un en l'autre, ouverte et ajouré comme le champ." Comme on le voit, la description ne concorde pas exactement au blason trouvé à Amasra, à ce sujet M. D'Alessio nous écrit: "Au cour des siècles et dans la plupart des familles, surtout celles émigrés en Orient, les blasons ont été modifiés, souvent par les artistes chargés de les représenter, Et, si le blason que vous avez trouvé à Amastra diffère sensiblement de celui donné par A. M. G. Scorza, l'élément essentiel du blason de cette famille (le château à deux tours) s'y trouve ce qui suffit à l'identifier".

¹⁷ Selon la chronique de Giorgio Stella et deux plaques du musée de Feodosie le podestat Goffredo de Zoagli avait fait restaurer les murailles de Caffa, v. Heyd, *Histoire du commerce*, 2 p. 203, 5 et p. 364; Entre les années 1390—1392 un Nicolao de Zoalio, cf. Belgrano, *Documenti*, p. 156 no. 34, p. 165 no. 36, p. 168 no. 37; en en 1426 un Tadeo de Zioalio, cf. Belgrano, *Documenti*, p. 192 no. 73, étaient podestats à Pera.

¹⁸ Hasluck, *Genoese heraldry*, no. 3, deux analogues de ce blason ont été signalé parmi les dalles sepulcrales de Arap camii, cf. E. D. d'Alessio, *Pietre sepolcrali di Arab Giami*, p. 146 no. 88, et p. 149 no. 89 (inv. no. 2847, 2856). Selon D'Alessio ces derniers appartiennent à la famille Costa; tandis que dans Scorza, *Libro d'Oro*, pl. 11 on trouve le blason de la famille Carezza qui est aussi absolument identique.

Si l'identification de Hasluck est juste, la même famille serait représentée à Amasra par deux blasons différents.

Ainsi je me contente de faire connaître cette pièce ainsi que mes suggestions la concernant. Je laisse aux spécialistes de la science héraldique et aux archivistes de l'histoire génoise l'éclaircissement de certaines problèmes dont l'étude dépasse le cadre de mes moyens. En terminant cet exposé je tiens à exprimer toute ma gratitude à MM. G. Falco (Gênes), L. Costamagna (Gênes), E. Dalleggio d'Alessio (Athènes) et G. Garino (Istanbul).

Notice complémentaire :

Lors d'une récente visite à Amasra (Juin 1953) j'ai pu constater que la pièce, objet de cet article, se trouvait non plus dans le propriété de M. Mehmed, mais dans le bâtiment gouvernemental (Hükümet), dans la chambre du nahiye müdürü.